

Nyt fra historisk Videnskab.

Natten mellem d. 25. og 26. Maj bortreves Nationalmuseets Direktør Dr. Poul Nørlund af en Hjertelammelse. Selvom han i nogen Tid havde været underkastet en delvis ambulans Hospitalbehandling, virkede hans pludselige Bortgang overmaade stærkt, ikke mindst da paa hans Medarbejdere paa Museet, hvor han under et Besøg Dagen i Forvejen havde virket glad og frisk. Den stod som noget ubegribeligt og meningsløst, og alle følte, at de i ham ikke blot havde mistet den maalbevidste, idérige Direktør og den fremragende Videnskabsmand, men ogsaa en Chef, der omfattede sit efterhaanden talrige Personale med aldrig svigtende Velvilje og ikke var bange for at give de unge »lang Line«, naar han syntes, de fortjente det.

Han var født d. 4. Novbr. 1888 i Slagelse og blev 1906 Student fra Sorø. Allerede i Skolen var hans historiske Interesse bleven vakt, og han begyndte straks at forberede sig til en Magisterkonferens i dette Fag særlig under Vejledning af Kr. Erslev, hvis Nekrolog han skrev i Hist. Tidsskr. 10. R. I, 210—14, og J. A. Fridericia, hvem han — med Rette — satte meget højt.

Trods disse fremragende Lærere synes han dog, efter hvad han skrev i sit Doktorvita, ikke at have hørt til dem, der »blev Studenter i den rette Tid«. Studentersamfundet, i hvis Lørdagsaftener han tog ivrig Del, var ved at slumre ind, og »en banal Bourgeoisitone« var for at bruge hans egne Ord »raadende i den akademiske Verden«. En god Modgift herimod fandt han dog i en Kreds af fremragende unge Videnskabsmænd, i hvilken han ganske naturlig gled ind, takket være, Broderen Matematikeren Niels Erik og Svogeren Niels Bohr. Omgangen med dem gav ham ikke blot et videre Udsyn, end det der vanlig falder i en Students Lod, men gjorde det tillige klart for ham, at han vilde gaa den videnskabelige Vej. Samme Aar, som han tog sin Konferens (1912), knyttedes han til Nationalmuseets 2. Afd. som Medhjælper, men med hans faste Ansættelse trak det i Lang-

drag. Dels skyldtes dette interne Forhold, dels en længere Udenlandsrejse 1913—14, hvor han i Wien studerede Historie og Kunsthistorie, samt en langvarig Indkaldelse til Sikringsstyrken under den første Verdenskrig. Først 1917 blev han Underinspektør (Inspektør II) og saa sent som 1933 Inspektør I. Men derefter gik det rask fremad, idet han allerede i 1938, en Maanedstid efter Indvielsen af Museets Nybygning, blev dets Direktør.

Museumsstillingen var fra først af nærmest tænkt som et Levebrød, men det kom til at gaa ganske anderledes. I sit Doktorvita fremhæver han, at det var Samfundets Udvikling og Kulturhistorien i videste Forstand, der særlig fængslede ham. Hans første videnskabelige Arbejde, den for Sprog- og Litteraturselskabet 1913—19 foretagne Udgivelse af et af vore betydeligste sproglige Mindesmærker fra 16. Aarh., den gamle Biskop Hans Mogensens Oversættelse af Philippe de Commines Memoirer (1574), faldt ganske vist udenfor denne Linje, men ellers fulgte han trolig den Vej, han selv havde udstukket, lad saa være at det efterhaanden blev Middelalderens Arkæologi og Kunsthistorie, altsaa Kulturhistorien i allervideste Forstand, der tog ham fangen. Hans rent historiske Arbejder er kun faa i Tal. Først og fremmest hans Disputats *Det romerske Slavesamfund under Afvikling* (1919), hvor Eftertrykket vist maa lægges paa Titlens Slutning. Oldtidens Slavehold rekrutteredes jo væsentlig gennem Krig, men Imperiets Udvikling og den deraf følgende »*pax romana*» nødvendiggjorde en Overgang til andre Samfundsforhold. Dernæst hans Bidrag til den store Sorøbog, i hvis 1. Bd. (1925) han har givet en fortrinlig Oversigt over »*Klostret og dets Gods*» lige til dets sidste Dage efter Reformationen. Som en Slags Fortsættelse af Klosters Godshistorie fremkom hans Afhandling »*Jorddrotter paa Valdemarstiden*» i det af Historisk Forening udgivne, af ham redigerede Festskrift til Kr. Erslev (1927), der atter affødte en Afhandling i Hist. Tidsskr. (9. Rk. VI.), hvori han hævder en fra Arup afvigende Opfattelse af Hovedkilden til de to foregaaende Afhandlinger: Sorø-Gavebogen. I denne Forbindelse bør nævnes, at han var Medlem af Foreningens Bestyrelse 1924—33, i hvilket Aar han blev Sekretær i Det kgl. nord. Oldskrift-Selskab, hvis »Aarbøger» han redigerede indtil 1938.

Som vi senere skal se, gav han aldrig helt Slip paa Historien, men hans Hovedvirksomhed og væsentlige Produktion ligger dog, som alt nævnt, paa andre Felter: Middelalderens Arkæologi og Kunsthistorie. Det første er navnlig koncentreret om to saa fjærnt fra hinanden liggende Steder som Grønland og Trelleborg tæt ved hans Fødeby.

Vel var det Kommissionen til Undersøgelse af Grønland, der i Forbindelse med Museet 1921 udsendte Nørlund til Grønland, hvor han ikke blot tjente sine første Sporer, men med ét Slag kom til at staa i første Række. Men det var ham selv, der gav Stødet hertil. Fra den af Havet stærkt truede Kirkegaard ved Ikigait, Nordboernes Herjolfsnæs tæt Nord for Kap Farvel og en af deres vigtigste Anløbshavne, var der fra Tid til anden bleven indsendt Tøjstumper til Museet, og han gik derfor ud fra, at her maatte være mere at finde. Begyndelsen var lidet lovende, men da man naaede ned til det sommerfrosne Jordlag, der kun lod sig opto fra Dag til Dag, ændredes Billedet. Ganske vist fandt han ikke, som det hed i amerikanske Blade, selve Grønlands Opdager Erik den rødes Lig, men det der var bedre. Paa en vidunderlig Maade havde den haardt frosne Jord som en Slags Frigidaire nemlig bevaret ikke blot Kisterne, men ogsaa Skeletterne og de Dragter, i hvilke de døde var jordfæstede. Gennem to Maaneders ihærdigt Arbejde lykkedes det ham fra den isplørede Jord at fremdrage en Række Tøjbylter, der efter et møjsommeligt Arbejde paa Museets Konserveringsanstalt afslørede sig som Mands- og Kvinde- dragter fra Tiaarene før og efter 1400, snart sagt de eneste middelalderlige Dagligdagsdragter, der kendtes. De viste, at de gamle Nordboer ikke havde været skindklædte som Eskimoerne, men fulgt godt med i de evropæiske Moder, og en enkelt høj, spids-pullet, saak. burgundisk Hue fra Tiden o. 1500 godtgjorde, at de havde bevaret Forbindelsen med Evropa længe efter det Aar (1410), man hidtil efter skriftlige Kilder havde betragtet som Sejladsens Ophør. Ekspeditionens Resultater blev offentliggjort i «Meddelelser om Grønland» Bd. LXVII, hvor han i *Buried Norsemen at Herjolfsnes* gjorde Rede for selve Undersøgelsen og det arkæologiske Materiale, først og fremmest naturligvis Dragterne, medens Finnur Jónsson tolkede de talrige fundne Runeindskrifter, og Professor anat. Fr. C. C. Hansen behandlede Skeletmaterialet, der giver et saa gribende Billede af en paa Grund af Underernæring — vel ogsaa Indgifte — til Undergang viet Slægt.

De gode Resultater gav ham Blod paa Tandem, og i de følgende Aar foretog han hele tre Ekspeditioner til Grønland. I 1926, da han selv var bleven Medlem af Kommissionen, gjaldt det Bispesædet i Gardar. Sammen med Aage Roussell udgravede han saavel Kirken som Bispegaardens vidtstrakte Kompleks. I den efter Forholdene anselige Kirke fremdrog han i et af Korets Sidekapeller en velbevaret Bispegrav fra o. 1200, hvor den afdøde Prælat, som sig hør og bør, var jordfæstet med Ring og Stav. I 1932 undersøgte han sammen med den svenske Arkæolog Dr. Márten

Stenberger selve Erik den rødes Boplads Brattahlid, Grønlands verdslige Centrum, hvor Tinget holdtes, og Lagmanden havde hjemme. Resultatet af de to Gravninger blev ligeledes offentliggjort i »Meddelelserne« henholdsvis i Bd. 76 og 88 Nr. 1.

De hidtil omtalte Lokalteter ligger alle i den gamle »Osterbygd«, men ogsaa den lidet udforskede »Vesterbygd« omkring Godthaab besøgte han og udgravede 1930 et Ruinkompleks ved Sandnes sammen med Roussell, der udgav det i Forbindelse med sine egne, senere foretagne Udgravninger i Nabolaget (»Meddelelser«, Bd. 88, Nr. 2), ligesom han i de følgende Aar videreførte Nørlunds Nordboundersøgelse. Samtlige disse Publikationer er paa Engelsk, men paa Dansk gav Nørlund saa at sige et Resumé af dem i »De gamle Nordboyygder ved Verdens Ende« (1934), et Mønster paa et populær-videnskabeligt Arbejde, der foruden paa et kritisk Udvalg af de ofte meget fantastiske skrevne Kilder bygger paa det arkæologiske Materiale, som først og fremmest han havde skaffet til Veje. Bogen har nydt den sjældne Ære ikke blot at blive oversat til Engelsk og Tysk, men ogsaa — til Grønlandsk.

Nævnes bør det ogsaa, at ind mellem Grønlandsrejserne deltog han 1928—29 efter Indbydelse fra Statens historiska Museum i Stockholm i dettes Undersøgelse af Massegravene paa Korsbetningen ved Visby, der rummer Ligene af de i Kampen mod Valdemar Atterdag 1361 faldne gotlandske Bønder.

Hans største Bedrift, der vandt ham europæisk Ry som en af Tidens førende Arkæologer, er dog den mangeaarige Udgravning og Udforskning af Trelleborg (jfr. *Trelleborg* i Serien Nordiske Fortidsminder, 1948 og en s. A. udg., populær Vejleder i »Nationalmuseets blaa Bøger«). Heller ikke her var det Slumpen, der ledede ham. Vel var det en Tilfældighed, der 1934 gav Anledning til en Prøvegravning indenfor Borgens store, i det hele velbevarede Ringvold, men han var klar over, at der her maatte ligge en Bebyggelse. Han vilde finde den, og han fandt den, omend den artede sig anderledes, end han først havde tænkt. Vi, der kender Resultatet, forstaar godt, at han i en foreløbig Beretning i »Arbejdsmarken« (1938) skrev, »at det var en Aabenbaring, selv om det kun drejede sig om Huller i Jorden«. Ved hans geniale Skarpsyn lykkedes det ham at faa Orden i dette Kaos, og med den yderste Omhu udgravede han Stolpe- og Plankehuller og fremtryllede et Anlæg, der baade i sin Helhed og Enkelthed, de store, nærmest baadformede, tømrede Huse, stod som noget ganske nyt og ukendt og virkede dobbelt forbløffende ved den fuldendte matematiske Nøjagtighed, hvormed det var planlagt og udført. Ved

støbte Cementknopper markeredes Husene i Grønsværet, og for at give de Besøgende et Indtryk af dem opførtes der senere udenfor Udgravningsterrænet et af Arkitekt C. G. Schultz i naturlig Størrelse konstrueret »Modelhus«. Anlægget tolkede han sikkert med Rette som en Vikingelejr eller -kaserne, der efter de fundne Oldsager maatte henføres til Tiden omkring 1000, og hvis hele Format viste, at det maatte skyldes en Stormand, antagelig Kongen selv, altsaa Svend Tveskæg.

Samtidig med Middelalderens Arkæologi beskæftigede han sig ogsaa med dens Kunsthistorie, ialt væsentlig samlet om hans Yndlingsperiode, Valdemarstiden. Hans Hovedværk er her den smukke Bog »Gyldne Altre« (1926), de mærkelige, med forgyldte kobberdrevne Reliefplader smykkede romanske Alterprydelser, der i et saa forbløffende Antal er bevaret her i Norden. Af de 16, der kendes Evropa over, er Halvdelen danske. Selvom de som vor øvrige middelalderlige Kunst, hvis Højdepunkt de repræsenterer, er paavirkede af Udlandet, godtgør han, at de dog er hjemligt, nærmere bestemt jydsk Arbejde.

Ikke mindst var han interesseret i vore Kalkmalerier. I Erik Zahles »Danmarks Malerkunst« (1937, 3. Udg. 1947) gav han en kort, men instruktiv Oversigt over hele Materialet. I Mogens Clemmensens »Ringsted Kirke« (1927) behandlede han Kirkens Kalkmalerier, og sammen med Museets Kalkmalerikonservator E. Lind, der tog sig af den tekniske Side af Sagen, udgav han 1944 *Danmarks romanske Kalkmalerier*. Det var ikke som Magnus-Petersens store Kalkmaleribog fra 1895 alene et Katalog, men samtidig en Syntese med Gennemgang af de enkelte Landsdeles ret forskelligt prægede Billeder, der kulminerer med de sjællandske, kølige og fornemme Malerier fra o. 1200, der synes paavirkede fra Lombardiet og virker saa ensartet, at de maa være udgaaede fra et og samme Værksted, »Hvideslægtens Malerskole«, som han, sikkert ikke helt galt, kalder det. Det vides, at han syslede med en Fortsættelse omfattende Gotiken, men udover det første Samlerarbejde var han næppe naaet. Derimod maa det her nævnes, at han sammen med Victor Hermansen redigerede *Sorø Amt* (1936—38) i det af Museet udgivne store Inventarværk *Danmarks Kirker*, og i Bindene om Roskilde Domkirke behandlede dens Kalkmalerier og Korstole. Overhovedet skyldtes det i ikke ringe Grad ham og Chr. Axel Jensen, at dette Foretagende, hvortil Planen allerede var lagt før 1. Verdenskrig, i det hele taget blev ført ud i Livet.

For Arkæologen og Kunsthistorikeren bør Museumsmanden dog ikke glemmes. Thi Nørlund var en meget dygtig Museums-

mand. I Praksis viste han det ved den smukke og overskuelige Opstilling af Middelaldersamlingen i Nybygningen, der helt er hans Værk. Som Direktør stræbte han ivrig efter at sammenmelte Nationalmuseets talrige, ret heterogene og tidligere delvis selvstændige Afdelinger til en Enhed, søgte saa at sige at forvandle det fra et Statsforbund til en Forbundsstat. Men ikke mindst virkede han for at gennemføre det Populariseringsarbejde, der i det gamle, til Bristepunktet fyldte Hus kun kunde blive en Ønskedrom. Det var ham, der 1928 fik Idéen til Museets Aarskrift »Fra Nationalmuseets Arbejdsmark«, hvortil han selv var en flittig Bidragyder. Og da det store nye Hus 10 Aar efter stod færdigt, slog han Dørene op paa vid Gab. For blot at nævne enkelte Træk gennemførte han saaledes gratis Omvisninger og Særudstillinger og startede de Onsdagsaften-Foredrag, der i høj Grad bidrog til at trække Folk til Huse. Her holdt han i Begyndelsen af Besættelsestiden sammen med sin Efterfølger Johs. Brøndsted den Række Forelæsninger *Seks Tværsnit af Danmarks Historie*, der 1941 udkom som Bog, og som ender med de for hans hele Holdning i denne onde Tid saa karakteristiske Ord: »Selv uden Vaaben er vi et Folk paa Vagt, vaagende over vor Arv fra Fortiden, vort Særpræg, vor Eksistens«. I god Overensstemmelse hermed blev han da ogsaa et virksomt Medlem af den aktive Modstandsbevægelse, og efter Krigen deltog han med Iver i det Arbejde, der udfoldedes af Unesco og dettes Underafdeling »Icom« [International Council of Museums], i en af hvis Komitéer han var Formand, ligesom han var Medlem af Præsidiet for Evropa-bevægelsens danske Raad. Selvom han i de sidste Par Aar ikke som tidligere var Leder af sin egen gamle Afdeling, vil man derfor kunne forstaa, at han med alle de Gøremaal, der fulgte med Direktørstillingen — Formand i »Det særlige Kirkesyn« og »Det særlige Bygningssyn« for blot at nævne de vigtigste — til det sidste var en haardt — til Tider utvivlsom for haardt — anspændt Mand. Men han hørte nu engang til den Type, der ikke kunde vige, »blot falde kunde han«. *M. Mackeprang.*

Da den svenske rigsarkivar Bertil Boëthius den 31. janr. 1950 fyldte 65 og hermed faldt for aldersgrænsen, hyldedes han af fagfæller bl. a. med løftet om et festskrift. Løftet indfriedes sidst på året 50 ved udgivelsen af det over 500 sider store værk: *Donum Boëthianum. Arkivvetenskapliga bidrag tillägnade Bertil Boëthius*. Betænker man B.s alsidige historiske virksomhed og